

INDIVIDUEL KONTROL ELLER HØJ BESKATNING?

SVENSK OG DANSK ÆDRUELIGHEDSLOVGIVNING
UNDER DISKUSSION

AF SVEN RØGIND

PAA et ganske enkelt Punkt er vor forsigtigt affattede og ret traditionsbundne Beværterlov inspireret af tilsvarende svensk Lovgivnings Forsøg paa at bryde nye Baner. Der staar i § 13, som handler om, hvor stort et Antal Beværtninger der maa findes i Byerne, en glemt og selv af det offentlige Livs Mænd vistnok ret ukendt Bestemmelse om, at en Kommunalbestyrelse kan beslutte (med Indenrigsministeriets, nu Handelsministeriets Sanktion), at »fremtidige nye Bevillinger kun maa meddeles et under kommunalt Tilsyn virkende Selskab, der driver Virksomheden i Offentlighedens Interesse og uden anden Fortjeneste end den indskudte Kapitals passende Forrentning«. Bestemmelsen fandtes ikke i den foregaaende Beværterlov af 10. Maj 1912, men havde Plads i den første Ædruelighedskommissions Udkast til Loven (se dens i 1907 afgivne Betænkning). Kommissionen interesserede sig for Göteborgsystemet uden dog at gøre sig Illusioner om, at det uden videre vilde kunne overføres til dansk Grund, og den formaaede da heller ikke at faa Regering og Rigsdag til at dele Interessen. Den næste Ædruelighedskommission optog Tanken (se Betænkning af 1918) og havde bedre Held med sig. Hidtil har imidlertid ingen Bykommune følt sig fristet til at gaa bort fra den i Næringsordning og Sædvaner saa fast forankrede private Udskækningsvirksomhed, og Lovgivningsmagten (og Administrationen) har heller ikke søgt at jævne Vejen for de modige ved nærmere at paavise, hvorledes Bestemmelsen bedst kunde føres ud i Livet.

Siden de to Kommissioner beskæftigede sig med Göteborgsystemet har ogsaa meget forandret sig. Det store Brændevinsforbrug tilhører Historien, Antallet af Restauranter er gaaet ikke saa lidt ned, Kontrollen med Beværtningslivet er skærpet (om den er skærpet nok, er et andet Spørgsmaal), og Befolkningen er som Helhed mindre »drikkelysten«, end den var før. Aarsagerne hertil kender alle, og der raader i Grunden kun Uenighed om, i hvilket Forhold Lovgivningsmagten, som har forhøjet Alkoholbeskatningen og forandret Beværternæringens Vilkaar, skal dele Æren med »den almindelige kulturelle og økonomiske Udvikling«. Den i Efteraaret 1934 nedsatte danske Alkoholkommisions Program præges da ogsaa af nye Synspunkter. Det indeholder en Opfordring til Kommissionen om at undersøge, hvorvidt der kan være Anledning til at gaa over til konces-

sioneret eller monopoliseret Drift paa Alkoholproduktionens og Alkoholhandelens Omraade. Der er i denne Forbindelse ikke Tale om Göteborgssystemet, selvom det muligvis er vore Dages udvidede og moderniserede Göteborgssystem, som har været Regeringens Forbillede, og de to foregaaende Kommissioners Mænd vilde utvivlsomt ogsaa, hvis de stilledes Ansigt til Ansigt med det nuværende svenske Göteborgssystem, villigt erkende, at Tiden var løbet fra deres Forslag om at tilvejebringe Basis for her i Landet at indføre et System af dette Navn eller rettere sagt et Tilløb dertil (det sigtede, som det fremgaar af det ovenfor anførte, kun paa Beværtningsforholdene). Noget andet er det, om de vilde mene, at det store og magtfulde Göteborgssystem, som virker i Sverige, og som omspænder praktisk talt alle Former for Salg af Spiritus (destillerede Drikke) og Vine, var noget for os. Maaske de, inden de udtalte sig, vilde spørge, om det havde vist sig at være noget for Svenskerne. Antagelig vil 1934-Kommissionen spørge derom, og gør den det, er det saa heldigt for den, at den kan ty til den fortrinlige Betænkning, som dens svenske Søsterkommission af 1928 (dens Medlemmer fornyedes i 1930) afgav for et Aarstid siden¹⁾. Yderligere har den til sin Raadighed en af en privat Kommission, som samtidig nedsattes af Afholdsbevægelsen, udsendt Betænkning: »Riktlinjer för ny svensk alkohollagstiftning²⁾». Denne Betænkning fremtræder vel ikke med samme Autoritet som Stats-Kommissionens, men er ogsaa et i faglig Henseende meget dygtigt Arbejde.

Begge Kommissioner har siddet til Doms over Dr. *Ivan Bratt's* Indsats i vort Nabolands offentlige Liv. Det var ham, der i Aarene nærmest før Verdenskrigen, da der i Sverige stod Røre om Alkoholspørgsmaalet, blæste til Kamp imod det hæderkronede Göteborgssystem, som syntes ham at være ret værdiløst som Middel til at hindre Alkoholmisbrug. Det havde vel indlagt sig Fortjeneste ved at tage Udsækningen af Brændevin (og dermed ligestillede Drikke) i de folkelige Værtshuse i sin Haand og saaledes afskære de privatøkonomiske Interesser fra at udfolde sig her, men stort længere var det egentlig ikke kommet. Det havde Eneret paa Butikssalget (svensk »utminutering«), men benyttede sig ikke heraf til at søge at regulere Salget. Det aabnede gæstfrit sine Døre for enhver, som ikke direkte vakte Anstød. Hvad hjalp det saa, siger Dr. Bratt i de Pjecer, i hvilke han paa veltalende og overbevisende Maade fremførte sin Kritik, at Systemet kunde pege paa nedadgaaende Omsætning paa Udsækningsstederne? Udsalgslokalerne viste i hvert Fald i den Periode et stigende Salg af Brændevin flaskevis, og Antallet af Drukkenskabs-Tilfælde var beskæmmende stort (i Stockholm alene 15.502 aarligt i Gennemsnit af Aarene 1901—11). Der fandtes vel Göteborgssystem-Selskaber, som med Politiets og Forsørgelsesvæsenets Støtte søgte at »rense« Kundekredsen ved at føre »svarta listor« over de uheldige Elementer og nægte at sælge til

¹⁾ Betänkande med förslag till spritdrycksförordning m. m., afgivet af den i 1928 nedsatte og i 1930 fornyede Ædruelighedskommission, kaldet Rusdryckslagstiftningsrevisionen« (Stockholm 1934, 710 Sider).

²⁾ Riktlinjer för ny svensk alkohollagstiftning, afgivet af den af »Sveriges Nykterhetsvänners Landsförbund« i 1928 nedsatte private »Nykterhetsfolkets Lagstiftningskommitté (Örebro 1931, 452 Sider).

disse, men rent bortset fra, at denne Fremgangsmaade i hvert Fald kun kunde praktiseres i Smaabyer og selv her var højst usikker, var dette i Dr. Bratt's Øjne ikke tilstrækkeligt. Han hævdede med Rette, at det dog netop gjaldt om at gribe ind, forinden Brugen var udartet til Misbrug. Der var da ikke andet at gøre, hvis Systemet virkelig skulde være et Redskab til Ædruelighedens Fremme, end at stille samtlige Forbrugere under Kontrol og begrænse deres Indkøbsmuligheder. Paa denne enkle og letfattelige Tankegang hviler det omstridte individuelle Kontrolsystem, som Dr. Bratt selv som Leder af det nystiftede »A/B Stockholmssystemet« gav Indhold og Form. Dets Resultater var saa opmuntrende, at Lovgivningsmagten ikke betænkte sig paa at paabyde samtlige Göteborgssystem-Selskaber at følge Eksemplet. Samtidig inddeltes Riget i Kontrolomraader, saa ingen kunde skaffe sig Brændevin paa anden Plads end den, hvor han var indregistreret som Kunde (eller afvist som saadan).

I 15 Aar stod Dr. Bratt som sit Systems Førstemand. Det stockholmske Selskab ledede han i 10 Aar, saa helligede han sig i 5 Aar de forretningsmæssige Opgaver, som varetages af *A/B Vin- och Spritcentralen*, Göteborgssystem-Selskabernes Leverandør af »spritdrycker« og Vine (dets Aktionærer faar ligesom de lokale Selskabers kun et begrænset Udbytte; Resten tilfalder Staten). Siden har han opholdt sig i Paris, hvor A/B »Svenska Kullagerfabriken«s franske Filial er underlagt ham. Han kunde med god Samvittighed trække sig tilbage, forsaavidt som Systemet nu omsider stod stærkt, fasttømret, godt indarbejdet og om ikke elsket, saa dog respekteret. Stormfulde Aar havde han oplevet, og Fejlgreb gjorde han vel ogsaa. Han var en fremragende Advokat for sit System, men maatte dog under den offentlige Menings Pres gøre de misfornøjede adskillige Indrømmelser. Grundtanken fraveg han ikke og den staar fremdeles uantastet. Ingen kan købe de Drikkevarer, som Systemet er eneberettiget til at forhandle (kun Øl er udenfor Systemets Rækkevidde), medmindre han erhverver positiv Tilladelse dertil. Hvis han er fyldt 21 Aar (i Praksis kræves der som Regel 25 Aar), og der intet ufordelagtigt vides om ham, udstedes den berømte »motbok«, og samtidig tilkendegives det ham, hvor stor en Mængde Brændevin og andre destillerede Drikke han har Ret til at indkøbe pr. Maaned eller Kvartal. Den grundlæggende Lov, »rusdrycksförsäljningsförrordningen« af 14. Juni 1917 med senere Ændringer, sætter uden Hensyn til Stand og Indtægt 4 Liter pr. Maaned af disse Drikke som Maksimum, men aabner dog Adgang for Selskaberne til, »om särskilda skäl föreligga«, at fravige det ganske tiltalende »Ligheds-Princip« (som forøvrigt forudsætter, at Beskatningen ikke drives saa højt op, at Systemets demokratiske Karaktertræk forsvinder). Under Henvisning til denne Ventil-Bestemmelse søger da Aaret igennem mange af Systemets Kunder under de mest forskelligartede Paaskud lejlighedsvis at faa »extra tilddelning«. Det koster navnlig ved Aarets Højtider Selskaberne ikke saa lidt Besvær at modstaa Trykket, da Offentligheden tilsyneladende har lidt vanskeligt ved at forstaa, at Bestemmelsen kun kan paaberaabes, naar der virkelig anføres »särskilda skäl« (Sølvbryllup, »store« Fødselsdage, Repræsentationsforpligtelser, Begravelser o. s. v.). Systemet maa ganske vist ogsaa vogte sig vel for at skematisere (»sprit-

byråkratiet« er en yndet Spotteglose), saa meget mere som Dr. Bratt i sin Tid i kategoriske Vendinger frabad sig, at det betegnedes som et »Rationeringssystem«. Det er netop Meningen, at Kontrollen skal være individuel. Indenfor de af Lovgivningen afstukne Rammer skal den enkeltes Behov bestemmes nærmere under Hensyn til hans Stilling i Samfundet, Indtægtsforhold, Husstandens Størrelse m. v. Ogsaa Vinindkøbene noteres, men her er der ingen Indkøbsgrænse, og der skrives da kun ind, hvis der synes at være Grund dertil.

System-Selskaberne opererer følgelig med et stort Antal »tilldelningsvarianter«, fra fuld Ration ned til nogle ganske faa Flasker om Aaret, og da yderligere Selskabets Hjemstedskommune, som staar som Koncessions-giver, kan foreslaa »de inskränkningar med hänsyn till försäljningsstäl-lenas förläggning och rörelsens bedrivande, som anses nödiga«, og ikke sjældent benytter sig heraf til at fastsætte en særlig lokal Maksimums-Udleveringsmængde, møder Befolkningen Systemet i mangfoldige Skikkelser. Ikke uvittigt siger et af den sidste Alkoholkommissions Medlemmer, som i et større Indlæg tager Afstand fra Flertalsforslaget, at den, som vilde give sig i Kast med den Opgave at »fullständigt redogöra för de tilldelnings-regler, som tillämpas av de svenska systembolagen«, vilde være stillet omtrent som »en botanist, som tar sig före att ordna släktet Carex, eller den astronom, som vill registrera stjärnorna av sjätte storleksklassen«.

Det paahviler *Kungl. Kontrollstyrelsen* at føre Tilsyn med Selskabernes Virksomhed og i Samarbejde med dem udfylde og fortolke Lovbestemmelserne, og der gøres ogsaa fra dette Forvaltningsorgans Side meget for at skabe en ensartet Praksis fra »systembolag« til »systembolag«. Der er herhjemme faldet adskillige sarkastiske Bemærkninger om det store Antal Cirkulærer og Skrivelser, som Socialreformens Gennemførelse har affødt. Det er i hvert Fald endnu intet imod det Antal, som »Kungl. Kontrollstyrelsen«s Samlinger omfatter. »Systembolags«-Administrationen er blevet et Fag, og »systembolags«-Tjenestemændene maa grundigt uddannes. Menneskekundskab, sund Fornuft og Smidighed skal de helst besidde i Forvejen, det praktiske Greb erhverver de i Tjenesten og den teoretiske Viden paa de af »Systembolagsföreningernas förtroendenämnd« arrangerede Kursus. I Nævnets Tidsskrift, »Tidskrift för Systembolagen«, udveksler de Erfaringer og diskuterer Reformforslag, og her refereres og kommenteres ogsaa Lovændringer, ministerielle Afgørelser, Retskendelser, statistiske Undersøgelser o. s. v.

Ved Siden af det individuelt kontrollerede Salg af »spritdrycker« og Vine flaskevis tager det individuelt ukontrollerede Restaurantsalg af disse Drikke sig ret uanseeligt ud. Forholdet er omtrent som 10 til 1. Ogsaa om dette Salg gælder det, at det skal »ordnas så, att därmed åstadkommes så ringe skada som möjligt« (Salgs- og Udskænkningslovens vigtigste Bud), og det er derfor Selskabernes Sag at forestaa det. Her optræder »Kungl. Kontrollstyrelsen« paa samme Maade vejledende og raadgivende. Har Udskænkningens Betydning som Salgsform end været svindende i Göteborgssystemets Levetid, vil den dog i hvert Fald i moralsk anløbne Værters Hænder nu som før rumme Farer for Ædrueligheden, og forøvrigt vil System-Selskaberne allerede af »Ligevægtshensyn« ikke kunne overlade den til sig selv. Hvis Kontrolsystemets Formaal skal naas, maa Forbrugerne ikke

kunne forsyne sig ubegrænset paa Udskænkingsstederne. Paa den anden Side er det af praktiske Grunde ugørligt at bogføre de enkelte Restaurantgæsters Indkøb af Spirituosa og Vine eller blot at holde drikfældige og andre, som intet kan faa i Salgslokalerne, borte fra Restauranter med Udskænkingsret. Der maa da anvendes skematiske Regler, og Kontrolsystemets Mænd har saa meget lettere kunnet udforme saadanne, som det gamle Göteborgssystem havde vist Vej. Allerede i Aarhundredets første Tiaar havde mange Selskaber afskaffet den saakaldte »disksupningen« og samtidig nærmere fastsat det Antal »supar«, som kunde serveres for samme Gæst ved et givet Besøg (som Regel 2). De nugældende Udskænkingsforskrifter bygger overensstemmende hermed paa den Betragtning, at der normalt kun bør serveres »spritdrycker« og hede Vine for Gæster, som indtager et Maaltid (»måltidstvånget«), og at heller ikke disse maa kunne nyde mere end en vis Mængde, hvis Størrelse er noget varierende (»kvantitetsbegrænsninger«). Hvis f. Eks. et Selskab bestaaende af 2 Herrer og 2 Damer spiser paa en større stockholmsk Restaurant efter Kl. 3 Eftm., vil de kunne rekvirere foruden Øl og de almindelige Bordvine hver en kvart Flaske Sherry eller anden hed Vin eller i det hele en hel Flaske hed Vin og af Spiritus (i Skikkelse af Brændevin eller Akvavit til Maden, Cognac eller Likører til Kaffen og Whisky bagefter) tilsammen 6 store Glas à 5 cl (Herrerne) og 6 almindelige Glas à 2½ cl (Damerne) eller ialt omtrent en halv Liter. Hvis de ikke føler Trang til at spise ret meget, men gerne vil kunne nyde en Del Drikkevarer, kan de formelt nøjes med at spise »lagad mat« for et Beløb af 1,50 Kr. hver (Mindstefordringen), og vil de slet ikke spise noget, er de endda ikke ganske afskaaret fra at kunne bestille Spirituosa, eftersom de uafhængigt af »måltidstvånget« kan faa visse smaa Maal af Whisky eller Cognac, som dog skal drikkes blandet med Vand (de som »lättgroggar« betegnede Drikke, der indeholder højst 2½ cl Whisky eller Cognac og mindst 22½ cl Vand). Yderligere nedsattes paa de fortrinsvis for Arbejderklassen bestemte Restauranter (»tredje klassens utskänkingsställan«) det Mindstebeløb, som skal udgives til Mad, forinden Servering af Spiritus og hede Vine kan finde Sted, til 1 Kr., men saa maa der ganske vist heller ikke skænkes mere end højst 2 store Glas (tilsammen 10 cl).

Selskaberne betjener paa deres egne Udskænkingssteder Traditionen tro den brede Befolkning og assisteres derved undertiden af Datterselskaber, som varetager den egentlige Restaurantdrift. Saaledes virker i Stockholm det kendte »Stockholms Allmänna Restaurantaktiebolag«, populært kaldet »S.A.R.A.«, i nøje Kontakt med A/B Stockholmssystemet, og her er Systemet ogsaa for at vinde større Erfaringer og udøve en prisregulerende Indflydelse gaaet ind paa Middelstands-Restauranternes Omraade. Størstedelen af de herhenhørende Restauranter ligesom de forholdsvis faa, som kan karakteriseres som Luksus-Restauranter, drives iøvrigt af private, som imidlertid kun kan udskænke »spritdrycker« og Vine, hvis Systemet giver dem Tilladelse dertil (Restauranter med »överlåtna rättigheter«). Da Kommunerne bestemmer, hvorvidt og i bekræftende Fald i hvor stort Omfang der skal kunne finde Udskænkning Sted af »spritdrycker« og Vine eller alene Vine, og der herved som Regel udvises stor Forsigtighed, er Udskænkningstilladelsen allerede som saadan meget attraaværdig. Der er i hele

Sverige i Øjeblikket ialt kun 527 Restauranter med »spritdrycksrättigheter« og deraf er de 199 »systembolags«-Restauranter. Restauratøren maa ganske vist forpligte sig til at dække hele sit Behov af de omhandlede Varer ved Indkøb hos det lokale »systembolag« og at sælge til de af dette fastsatte Priser for ligeledes nærmere bestemte Mængder (i Sverige ved Restaurantgæsterne saaledes altid, hvad de faar for deres Penge), men Brutto-Avancen ligger ikke væsentligt under Fagets normale, og Indtægten af Spiritus- og Vinsalget vilde da stige proportionalt med Salget, hvis Lovgivningsmagten ikke i Göteborgssystemets Aand havde paalagt Selskaberne at »stadga sådana villkor«, at »rättighetsinnehavares ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende på myckenheten av utskänkta rusdrycker«. Systemet har anset det for at være rigtigst at gaa ret hensynsfuldt frem, da Udskaenkingsfortjenesten almindeligvis har en fremtrædende Plads paa Restaurant-Regnskaberne. Først kræver Selskaberne visse »vinstandelar«, nemlig for de lette Vines Vedkommende 15 pCt. og for »spritdrycker« og de øvrige Vines 25 pCt. af Differencen mellem Indkøbspris og Udskaenkingspris, dernæst ansættes Restaurant for Restaurant under Hensyntagen til dels Størrelsen af det samlede Restaurantsalg af »spritdrycker« og hede Vine i et givet Aar, dels den enkelte Bedrifts særlige Forhold (aftagende eller stigende Søgning m. v.) den saakaldte »vinstkvantitet«. Den betegner for hver af de nævnte Varesorter for sig den største Mængde, som i det paagældende Aar kan udskaenkes med Fortjeneste. Overskrides de saaledes bestemte Tal, skal Restauratøren betale Resten af sit Forbrug med en til Udskaenkingsprisen svarende Pris (med en lille Rabat som Erstatning for Spild).

I Aarenes Løb er Total»vinstkvantiteten« overensstemmende med den i det citerede Lovbud rettede Henstilling til Systemet sænket en Del, men da de paagældende Restauranters Salg af »spritdrycker« og Vine ogsaa er gaaet ned, har i de senere Aar den sammenlagte »vinstkvantitet« ligget meget nær Udskaenkingsmængden (i 1932 saaledes 1.448.000 Liter af almindelig Salgsstyrke af 1.503.000 Liter). Paa mange Restauranter naar Salget af »spritdrycker« slet ikke »vinstkvantiteten«, og Indehaveren er da stadig interesseret i, at Afsætningen forøges. I Betænkningen stemples Ordningen følgelig som ufuldstændig, men det er vel et Spørgsmaal, om den ikke i for høj Grad er en Teoretikers Værk. I hvert Fald er dens sociale Betydning næppe stor, da de Restauratører, hvorom Talen her er, almindeligvis slet ikke kommer i Kontakt med deres Gæster, og disse paa deres Side vistnok heller ikke saa let som Smaabeværtningernes (der var Genstand for det gamle Göteborgsystems Bekymringer) lader sig paavirke af Forsøg paa at »animere«. Desuden har Systemet dog altid »måltidstvånget« og Begrænsningen af Serveringsmængden at falde tilbage paa.

Saaledes ser da i Dag det svenske Kontrolsystem ud. Den Lov, paa hvilken det hviler (den foran omtalte »rusdrycksförsäljningsförrordning«), er snart en Snes Aar gammel og burde vel allerede derfor underkastes en Revision. Har Systemet indfriet de Løfter, som dets Ophavsmand i sin Tid gav? Staar Fremgangen i Ædruelighed i Forhold til Anstrengelserne? Eller ligger Systemets Værdi maaske fortrinsvis paa de organisatoriske og finansielle Omraader? Kommissionens Mænd har nu haft Ordet, og de har behandlet Emnet med stor Grundighed. De fastslaar indledningsvis, at For-

bruget af Brændevin og andre Sorter Spirituosa er sunket med rundt 50 pCt. siden 1913, naar der tages Hensyn til Forskydningen i Befolkningens Aldersfordeling (Forbrug pr. Indbygger over 25 Aar), og at samtidig Antallet af »fylleriførseelser« er gaaet ned med ca. 70 pCt. i de større Byer og ca. 55 pCt. i hele Landet, men der er ganske vist hertil at bemærke, at Forbrugsnedgangen indtil for et Par Aar siden ligesom var »gaaet i Staa« paa et Niveau, som laa ca. 40 pCt. under det nævnte Aars, og at det aabenbart er de af den økonomiske Krise fremkaldte ekstraordinære Forhøjelser af Omsætningsafgiften af »spritdrycker« (den udgør nu 60 pCt. af Varens en gros-Pris med Tillæg af Kr. 1,60 pr. Liter uden Hensyn til Art og Alkoholstyrke mod tidligere 55 pCt. af en gros-Prisen og intet Tillæg), som har drevet Forholdstallet ned til det angivne. Kommissionen har ikke været i Stand til nærmere at udforske Systemets sociale Virkninger, da der ikke under ensartede Former indhentes Oplysninger fra Kommune til Kommune Landet over om Følgerne af Drikfældighed, men den private Kommission (Afholdsbevægelsens) offentliggør en Del Tal fra Sveriges Byer, som viser, at Antallet af Indlæggelser for »delirium tremens« i Stockholm er gaaet ned til ca. en Tiendedel og Antallet af Dødsfald af kronisk Alkoholisme i samtlige Byer til ca. en Syvendedel, medens Forbedringen er langt mindre for Levercirrhose-Dødsfaldenes Vedkommende. Stats-Kommissionen har desuden spurgt de i Medfør af »alkoholistlagen« af 1913 nedsatte kommunale Ædruelighedsnævn (enten en særlig »nykterhetsnämnd« eller Kommunens »fattigvårdsstyrelse«) om, hvorvidt og i bekræftende Fald i hvilken Retning Ædruelighedstilstanden har forandret sig i Systemets Levetid. Af de 1922 »nykterhetsnämnder«, som har udtalt sig, mente 1076, at den var højnet, 743 at den var uforandret, og 103 at den var forringet.

Det er alt i alt ganske tilfredsstillende, men Afholdsbevægelsens Kommission ligesom de afholdsvenlige Medlemmer af Statens er ved at gennemgaa den danske Forbrugs- og Ædruelighedsstatistik (som maalt med tilsvarende svensk unægteligt ikke er meget udviklet) kommet til det Resultat, at der ikke er stort at prale af. Overalt i Verden er der vokset en mere ædruelig Slægt op, og de Aarsager, som herved har været særlig effektive, vilde vel ogsaa i Sverige have svækket Alkohol-Efterspørgslen. Havde man ikke været tilfreds dermed, kunde man have fulgt Danmarks Eksempel. Under Vægten af meget kraftige Skatteforhøjelser er Forbruget af Brændevin (og i det hele destillerede Drikke) svundet langt stærkere end Sveriges Forbrug af de samme Varer, og paa den sociale Statistiks Omraade synes Danmark at hævde sig paa de fleste Punkter. Sammenholdes, som det er sket ovenfor, Forbruget af »spritdrycker« (dansk »Drikkespiritus«) i Aaret 1913 med Øjeblikkets, maa Talsmændene for de her refererede Anskuelser give den danske Skatteforhøjelsespølitik Prisen. Den har tvunget Forbruget ned til en Tiendedel og praktisk talt helt udryddet de sværere Udslag af Alkoholmisbrug. Der er saaledes i hvert af de senere Aar anmeldt blot 20—30 Tilfælde af »delirium tremens« i hele Landet (se de danske Medicinalberetninger) imod ca. 700 à 800 aarligt i den billige Brændevins Dage. Som Maalestok for Ædrueligheds-Forandringer synes disse Tal Kommissionen langt værdifuldere end den evig og altid anvendte Drukkenskabs-Statistik, som den ikke uden Føje stempler som lidet paa-

lidelig, saa vekslende som Politiets Villighed og Evne til at paagribe berusede er ikke alene fra Land til Land, men ogsaa indenfor samme Land fra Jurisdiktion til Jurisdiktion. Kommissionen tillægger derfor heller ikke den Forskel i Danmarks Disfavør, som paa enkelte Punkter kan konstateres, f. Eks. naar Københavns Drukkenskabs-Anholdelsestal før og nu stilles ved Siden af Stockholms før og nu, større Betydning.

Er der da herefter Grund til at opretholde hele det vidtløftige og kostbare Kontrolsystem, naar det oven i Købet, som det er opbygget, tjener til at befæste og fremelske de Vaner og Tilbøjeligheder, som skulde bekæmpes? Der sigtes hermed til Systemets saakaldte »rationeringspsykologiske« Virkninger. Afholdsbevægelsens Kommission har spurgt Repræsentanter for mange Samfundsklasser og Erhverv om, hvad de mener om Systemet og Ædruelighedsforholdene, og derved iagttaget, at det er »kontrollens egenskab att göra tilldelningen till ett av föremålen för utmärkelsesdriften i dess visserligen mera anspråkslösa yttringar«. Gennemsnits-Svenskeren vil udtrykke sig paa jævne Maade: man maa have »motbok«, hvis man vil anses for at »vara en riktig karl«.

Den paa denne Basis rettede Anklage imod Systemet kan ikke paa Forhaand afvises som uberettiget, selvom Stigningen i »motboksstocken« ikke har været væsentlig stærkere end Befolkningstilvæksten og for Mændenes Vedkommende endog ikke fulgt denne (de Aldersklasser, i hvilke »motbok«s-Indehaverne findes, omspænder nu en større Del af Befolkningen). Da Systemet var fuldt gennemført, havde rundt 1 Million Svenskere skaffet sig Indkøbstilladelse, svarende til 17,9 pCt. af hele Befolkningen og henholdsvis 65,0 og 4,7 pCt. af Antallet af Mænd og Kvinder, som havde passeret 25-Aars-Alderen. I 1934 havde ca. 1.280.000 »motbok«, og den samme Beregning gav Procenttallene 20,4, 62,9 og 7,5, hvorefter de kvindelige indkøbsberettigede gør sig ikke saa lidt stærkere gældende end tidligere (i 1920 havde ca. 76.100 Kvinder »motbok«, i 1934 ca. 144.500). Mere afgørende er det, om der kan paavises en Tendens fra »Systembolags«-Kundernes Side til stadig at gaa til Indkøbsrettens Grænse? Der er sagt mange spøgefulde Ord om det urimelige i at lade en Liter »fryse inde« (tages Maanedes-Kontingentet ikke ud rettidigt, fortabes Retten til det), men falder den i en given Periode faktisk solgte Mængde da omtrent sammen med Summen af »tilldelningskvantiteter«? Den omsorgsfuldt udarbejdede »rusdrycksförsäljnings«-Statistik viser, at »uttagsfrekvensen« i de sidste 10 Aar, naar »extra tilldelningen« medregnes (der fremkommer her en Skævhed, fordi der ved Beregningen af Gennemsnits-Indkøbsretten ikke er taget Hensyn til de paa denne Konto udleverede Mængder), har svinget mellem 76 og 72 pCt. Den har desuden været stigende indtil for faa Aar siden, da den økonomiske Krise satte ind og Spiritusbeskatningen som foran omtalt forhøjedes ret klækkeligt. Det maa imidlertid erindres, at Systemet, som ingenlunde har savnet Blik for de menneskelige Skrøbeligheder, har søgt efterhaanden at nærme »inköpskapacitet« til Køberens virkelige Behov. I Løbet af den omhandlede Periode er den for samtlige »motbok«s-Indehavere under eet sænket fra 2,50 Liter af almindelig Salgsstyrke pr. Maaned (i 1924) til 2,17 Liter (i 1934), og heraf udnyttedes pr. »motbok« i det første Aar 2,06 og i det sidste 1,72 Liter (naar »extra tilldelningen«, som i det paagældende Aar løb op til 905.000 Liter

eller 3,5 pCt. af Totalforbruget i hele Landet, fradrages, kun 1,66 Liter). Efter at denne for »motboks«-Indehaverne ingenlunde smertefri Proces er ført til det angivne Punkt, har kun 20,1 pCt. af samtlige indkøbsberettigede Adgang til at udtage den i Loven fastsatte Maksimumsmængde (4 Liter pr. Maaned), og næsten to Tredjedele af dem kan ikke købe over 2 Liter pr. Maaned.

Dermed har Systemet imidlertid ikke afvæbnet Modstanderne, og Kommissionen, hvis Majoritet er Systemet velvilligsindet og ønsker at bevare det, ser sig da om efter Udveje til at svække Motiverne til at gøre større Indkøb end nødvendigt for at dække det »aktuelle Behov«. Vilde de omsorgsfulde Forbrugere, som tænker paa kommende Maaneders Krav, ikke beroliges, hvis Pligten til at tage Kontingentet ud Maaned for Maaned sløjffedes? Kommissionen tror det og stiller Forslag om at foretage den fornødne Lovændring. Dette Skridt fra Kommissionens Side vil sikkert blive hilst med Bifald af den Del af Systemets Kundekreds, som ud fra helt andre Synspunkter ønsker Reformer, og som aabenbart ogsaa kan gøre Regning paa Imødekommenhed. Kommissionen vender sig saaledes imod Koncessions-Kommunens foran nævnte Ret til at tale med om, hvilke Hovedregler der skal anvendes i vedkommende »systembolags« daglige Drift. Den heraf opstaaede Uensartethed er i Strid med Systemets bærende Ide og vækker stadig Forundring og Misfornøjelse. Er der Mening i, at f. Eks. Umeås Borgere behandles mere haardhændet end Stockholms (de to Byers Gennemsnits-»inköpskapacitet« var i 1934 henholdsvis 0,93 og 2,38 Liter), vil de fleste spørge? Enten er den individuelle Kontrol et Værn imod Alkoholmisbrug, og saa behøver Kommunerne ikke at søge at »fuldkommengøre« Systemet, eller ogsaa er den det ikke, og saa er det Statsmagts Sag at afhjælpe Fejlene. Fremtidig skal da »länsstyrelsen« være koncessionsgivende, og det fastlægges i højere Grad i Loven, hvorledes Salgsvirksomheden skal organiseres. Der er saa meget mere Grund til nu at gøre en Forandring i den Retning, som Kommissionen vil gaa over til »systembolags«-Stordrift. Der vil, hævder Kommissionen, vindes meget ved at lade de 121 Selskaber, som nu arbejder, og af hvilke adskillige betjener blot en halv Snes Tusinde Indbyggere, afløse af f. Eks. 30 store Selskaber (i de fleste Len kun eet). Kommissionen vil endelig ogsaa udvide Udsalgsstedernes daglige Forretningstid og give Regeringen Beføjelse til at tillade saakaldet »turistutskänkning« uanset, om den paagældende Kommune billiger det eller ikke.

Det er næppe sandsynligt, at dette Program, hvor velunderbygget det end kan være, vil finde almindelig Paaskønnelse (foreløbig har Betænkningen været paa Vandring til en Række Myndigheder, som skal afgive Erklæring om den). Selvom det imidlertid skulde vise sig at være Tilfældet, er der dermed kun skabt Betingelser for at forbedre Systemet, og det har i hvert Fald mindre Interesse for de Kritikere, som vil anfægte selve dets Eksistensberettigelse. Har Systemet ikke, siger Dr. *Englund*, som har skrevet det vægtigste af Kommissionens »särskilda yttranden«, og hvis i det store og hele træffende og velgennemtænkte Betragtninger genfindes i Afholdsbevægelsens Kommissionsbetænkning, »satt sig en uppgift före, som överstiger varje mänsklig förmåga«? Hvorledes skulde det kunne afgøres, hvor store Mængder »spritdrycker« den enkelte bør kunne anskaffe? Er

det ikke fældende for Systemet, at der stadig registreres ca. 30.000 »fylleri-förseelser« om Aaret? Er ikke hver eneste af disse »ett belägg på en oförmåga hos kontrollen, i de 80 % av fallen, där fylleriet begås av de motbokslösa, en oförmåga att genom försäljningsförbudet hindra tillgången till den rusgivande varan, i de övriga 20 % på en oförmåga att rätt bedöma den mängd, som kunden utan fara kan anförtrös«? Her rammer Kritikerne et af Systemets mest saarbare Steder. Det lukker sine Døre for en Række umaadeholdne Forbrugere, men det forestiller sig dog vel ikke, at det dermed har omskabt dem? De fleste af dem vil rimeligvis ty til den ulovlige Handel, og er det mærkeligt, at denne ogsaa straks er rede, naar Systemet paa en vis Maade selv tilfører den et Klientel? Spritsmuglingen har ikke ladet de Chancer, som her bød sig, ligge, og det koster Staten store Ofre blot at hindre den i at gribe for stærkt om sig. Alene til »särskild bevakningstjänst« afsættes der nu 700.000 Kr. om Aaret, og de ordinære Kystbevogtnings-Udgifter vilde vel næppe løbe op til ca. 1,6 Mill. Kr. om Aaret, hvis Spritsmuglingsforsøgene ikke stillede saa store Krav til denne Gren af Told-Administrationen (i 1935 bestod Afdelingens Personale af ca. 350 faste og ca. 180 løst ansatte). Paa visse Pladser har Politiet dernæst i Samraad med Toldvæsenet maattet etablere en »sprit-polis«, som alene helliger sig Kampen imod Spritsmuglingen. Der medgaar hertil i Stockholm, hvor Toldvæsenet i særlig Grad har haft Brug for en hjælpende Haand, ca. 135.000 Kr. om Aaret (hvoraf en mindre Del betales af Kommunen), og i Resten af Landet ca. 90.000 Kr. Herom kan der læses i den i 1935 udsendte Kommissionsbetænkning¹⁾, som »inom Finansdepartementet tillkallade sakkunniga« har skrevet, og som handler om, hvorledes Smuglingen bedst kan bekæmpes.

Er det da under disse Omstændigheder ikke Tidsspilde at søge at udmaale fint de Spirituosamængder, som A. og B. og andre maa købe, naar de uden større Besvær kan supplere disse Mængder ved at henvende sig til Spritsmuglerne eller disses Hjælpere? Særlig i den økonomiske Kri- ses Aar er det desuden ofte hændt, at ogsaa den lovlig erhvervede Vare (»motbokssprit«) falbydes.

Det er rigtigt, siger Systemets Venner, at Smuglingen bereder os store Vanskeligheder, og derfor er det os overordentlig magtpaaliggende, at Forfølgelsen, som ingenlunde har været resultatløs (Antallet af »spritbeslagsmål« er i stadig Nedgang), forstærkes, men vi kan ikke indrømme, at Smuglingen skulde være uundgaelig. Hvis Systemet ikke i Verdenskrigens sidste Aar havde været ude af Stand til at fungere paa rette Maade, er det dog et Spørgsmaal, om Smuglervarerne vilde have vundet Indpas. Da Vareleveringerne svigtede, maatte Kunderne tage til Takke med minimale Mængder (fra Sommeren 1917 til Foraaret 1919 pr. Kvartal 2 Liter af almindelig Salgsstyrke), og dermed beredtes Jordbunden for Smuglingen. Modstanderne vil rimeligvis svare, at det nu ikke har større Interesse at diskutere, hvorledes det forholder sig hermed. Det afgørende er, at Spritsmugling

¹⁾ Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m., afgivet af »inom Finansdepartementet tillkallade sakkunniga« (Stockholm 1935, 193 Sider).

udøves i et saa betydeligt Omfang, at Systemets forbrugsregulerende Virksomhed forstyrres. Antallet af »spritbeslagsmål« er vel gaaet ned, men det er i sig selv ikke lille. Der behandlede i 1933 og 1934 henholdsvis 1421 og 1286. Hertil kommer saa alle de Lovovertrædelser, som afledes af Smuglingen eller danner et Komplement til denne (f. Eks. »olovlig befattning med spritdrycker, som olovligen införts« og den ret udbredte »lönnbränning«, som alene opføres med 900 å 1000 Tilfælde om Aaret). Paa visse Punkter er der Stigning, og det er i det hele taget ikke let at tyde den foreliggende Statistik, som dog kun fortæller noget om de mislykkede Smuglingsforsøg. Hvis Smuglingen ikke var generende, vilde Staten vel heller ikke have iværksat Undersøgelsen.

System-Tilhængerne har imidlertid endnu et Kort paa Haanden. Lad os forudsætte, at Smuglerne virkelig har skaffet sig et godt Marked i Sverige. Hvor kan Dr. Englund og hans Meningsfæller saa tænke sig, at det skulde kunne gaa an at fordyre de lovlige Varer ved store Skattepaalæg og derved forøge Smuglernes Afsætningsmuligheder? Afholds-Kommissionens Medlemmer er ikke enige om, paa hvilket Niveau de nye Priser skal ligge (og heller ikke om, hvorvidt den individuelle Kontrol kan undværes, naar Skatteforhøjelsen er foretaget), og det er i denne Sammenhæng ogsaa mindre væsentligt, om de gængse Brændevinsmærkers Pris forhøjes med 4 Kr. pr. Liter (Majoritetens Forslag) eller 6 Kr. (Minoritetens Forslag). De deraf bestemte Priser ligger i begge Tilfælde saa langt fra de gældende, at store Dele af Befolkningen ikke vil have Raad til at give dem, medmindre Forbruget af nyttigere Varer indskrænkes (og det er dog ogsaa lidet ønskeligt). Der maa i al Skattepolitik være en vis Kontinuitet, og Afholdskommissionens Medlemmer maa ikke glemme, at den danske Ordning, som er deres Forbillede, skabtes i Krigsaarene, da det normale Næringsliv var suspenderet, og at den oprindelig kun sigtede paa et Restparti Drikkespiritus, ved hvis Salg der vilde opstaa en betydelig Konjunkturgevinst, som Staten nu tilegnede sig. Ellers vilde ikke et Menneske have drømt om at kunne med eet Slag føre Spiritusbeskatningen op til det ca. 33-dobbelte (fra 60 Øre til 20 Kr. pr. Liter 100 pCt.s Spiritus).

Hertil vil Dr. Englund kunne bemærke, at nu foreligger Statskommissionens Betænkning, og i denne har han netop med Henblik paa Smuglingsfaren, og som en Indrømmelse til Kontinuitets-Synspunktet, foreslaaet at lade Forhøjelsen indtræde etapevis. Yderligere skulde i hvert Fald for alle ordentlige Forbrugeres Vedkommende Bestemmelsen om Maksimums-Udleveringsmængden ophæves, hvis man ikke foretrækker helt at afvikle den individuelle Kontrol. Naar det »danske System« introduceres paa denne Maade, vil Spritsmuglerne snarere faa daarligere Arbejdsbetingelser end bedre. For Øjeblikket udbydes der i det gamle Stockholms trange Gyder Smuglersprit til en langt højere Pris end den, som Varen betinger »paa Systemet« (normalt til ca. 15 Kr. pr. Liter af skiftende Alkoholstyrke, medens en Liter almindelig Brændevin i Systemets Udsalg koster 4,35 Kr.). Smuglerne og deres Haandlangere betjener her købelystne, som overhovedet ikke har Adgang til at skaffe sig Drikkevarer flaskevis ad lovlig Vej, og som derfor er villige til at betale en endog ret betydelig Overpris. Hvis derimod Skatten paa den lovlige Vare forhøjes, og samtidig Indkøbsbegrænsningen tages bort i hvert Fald for alle de ordentlige Kun-

ders Vedkommende, tvinges Smuglerne ud i en Konkurrence med den lovlige Vare og maa folgelig underbyde Systemet, hvis de skal finde Afsætning. Hidtil har, siger Dr. Englund, Smuglernes Haandlinger været »den välgörare som — om också dyrt — sålt, där andra nekat«. Hvis han herefter skal lokke med en billigere Vare end Systemets, maa han appellere til andre Egenskaber hos Kunden. Har denne, skriver Dr. Englund, »dittills varit en slösare, som köpt brännvin till varje pris, så vänder han nu omsorgsfullt på slanten. Socialpsykologen har därmed fått ett nytt intressant föremål för sin forskning: den sparsamme alkoholisten«.

Med al Anerkendelse af den stilistiske Behændighed, som Dr. Englund her udfolder, er Ræsonnementet angribeligt allerede af den Grund, at det dog ikke er hans Agt at give andre end saadanne Konsumenter, som er »anmärkningsfria ur nykterhetssynspunkt«, Adgang til at købe, hvad de har Lyst til. Der vil da fremdeles være en utilfredsstillet Efterspørgsel, som driver Prisen paa Smuglervaren op, og skulde den endelig staa noget tilbage for Øjeblikkets, vil et mindre Prisfald vel næppe gøre Smuglingsforretningen urentabel.

Dr. Englund vil heller ikke kunne undgaa Modsigelse, naar han tilsidst under skematiske Former opsummerer sine Indtryk af henholdsvis det svenske og det danske Systems Virkninger i en Række korte Sætninger (for det danskes Vedkommende kan der vel i og for sig, naar der henses til dets Tilblivelse, ikke tales om et »System«). Henvendt til sit eget System siger han, at det har »konserverat den svenska förbrukningen vid en höjd, som uppnås endast av ett fåtal länder«, og at det, saa kompliceret som det er, maa stille »mycket stora, ofta endast bristfälligt fyllda krav på sina handhavare«. Yderligere gør han gældende, at »kostnaderna äro betydande«, og at Systemet ikke kan glæde sig ved »något verkligt stöd av folkmeningen«. Endelig har det ligesom Forbudet »utlöst en omfattande smuggling och lönnbränning«. Det er for en Dansk vanskeligt at sige noget om, hvor mange Svenskere udenfor Rækkerne af Dr. Englund's nærmeste Tilhængere der vil underskrive denne lidt umilde Bedømmelse. Derimod kan en Dansk med større Sikkerhed paastaa, at den Karakteristik, som Dr. Englund derefter giver det danske System, næppe vil vinde almindelig Tilslutning. Ingen kan indvende noget imod, at Dr. Englund indledningsvis udtaler, at den høje Spiritusbeskatning har »minskat spritförbrukningen i en omfattning, som torde sakna historiskt motstycke«, men det er ret tvivlsomt, om det med Rette kan siges, at det danske System har vist sig bedre egnet end det svenske til at undertrykke »det grövre missbruket«, og de efterfølgende Paastande om, at de »åtnjuter allmän anslutning från folket« og ikke har medført »någon olaga handel«, maa staa for hans egen Regning. Det er i hvert Fald en noget resigneret »anslutning«, Befolkningen lægger for Dagen. Maaske kan Dr. Englund forsvare at hævde, at Danmark er fri for ulovlig Handel, hvis han derved tænker alene paa Omsætning paa Gader og Stræder af ulovlig fremstillede eller indførte Varer. Med Spritsmugling er Danmark nemlig ingenlunde ukendt. Naar Danmark ikke hjemses i samme Grad som f. Eks. Sverige og Finland, skyldes det for det første, at enhver Flaske Spirituosa eller Vin, som udbydes til Salg her i Landet, skal være forsynet med Banderole, hvorved Smuglerne afskæres fra med velvillige Forhandleres Hjælp at blande lovlige og indsmuglede Varer, og der-

næst, at den danske Befolkning ikke har anden Anledning end den, at Varens Pris er høj, til at ty til Smughandlere. Deraf udledes igen det i psykologisk Henseende interessante Forhold, at de omhandlede Varer gennemgaaende ikke i Danmark omfattes med saa stor Interesse som den, der bliver dem til Del i de øvrige nordiske Lande. Bortset fra nogle faa Egne i Jylland kan de købes praktisk talt overalt, og det er da udelukkende et Pengespørgsmaal, om de anskaffes eller ikke.

Paa dette Punkt har den danske Ordning baade sin Styrke og sin Begrænsning. Kun faa kan tillade sig Aaret igennem at nyde store Mængder af de højtbeskattede Drikkevarer, og derfor kan den danske Medicinalberetning ogsaa præstere saa smukke Kurver under Rubrikkerne: Tilfælde af »delirium tremens« og Dødsfald af Alkoholmisbrug, men Prisen er ikke i samme Grad en Hindring for lejlighedsvis Misbrug. Hvor der soldes, er der altid nogle der har Penge, og i mange danske Smaabeværtninger kommer Gæsterne udelukkende for at drikke. Det svenske Kommissionsflertal, som gør et Tilløb til at analysere det danske Systems Virkninger, skriver rigtigt, at det ligger i dets Natur at »utöva inverkan på konsumtionen i dess helhet utan åtskillnad mellan lojalt bruk och misbruk«. Det burde have ført Tanken videre. Hvis den danske Skatteforhøjelsespølitik skal gøre Fyldest som ædruelighedsfremmende Middel, maa den ledsages af et Reformarbejde paa Beværtningslivets Omraade. Navnlig i de større Byer vilde en »Sanerings-Proces« have velgørende Virkninger. Det er ovenfor nævnt, at den københavnske Drukkenskabs-Anholdelsesstatistik ikke viser en slet saa tilfredsstillende Udvikling som den stockholmske, og efter at der i de sidste Aar er konstateret stigende Anholdelsestal i København, kommer Stockholm ind som en smuk Nr. 1, naar Forbedringen i henholdsvis Systemets og den høje Alkoholbeskatnings Levetid opgøres. Den svenske Regering, som nu skal tage Stilling til Kommissionens Tanker og Forslag, bør da ikke overse, at ogsaa det danske System har sine Mangler.

Eftersom det hidtidige svenske System har Flertallet af Stats-Kommissionens Medlemmer paa sin Side, og Stemningen vistnok i det hele er det gunstigt i de toneangivende politiske Lejre (det har dog ogsaa bibragt den svenske Nation et forstandigere og sundere Syn paa Drikkevarer og Drikkeskikke), maa det iøvrigt betragtes som overvejende sandsynligt, at det Forslag til Lov om »försäljning av spritdrycker och vin«, som Betænkningen indeholder, før eller senere gennemføres, hvorefter Kontrolsystemet vil præsentere sig i en ny og mere hensigtsmæssig Klædedragt. Saa kan Systemet paa sin Side ogsaa forlange, at Statsmagten sætter alt ind paa at undertrykke Spritsmugling og Hjemmebrænding. Først naar det er lykkedes, er der tilvejebragt Betingelser for, at det fuldtud kan vise, hvad det formaar, og saa kan Staten ogsaa med større moralsk Ret til sin Tid vrage det, hvis Resultaterne ikke modsvarer Anstrengelserne.